

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗГЛЯДУ СУТНОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТА ГОСПОДАРЬСЬКОГО КОНТРОЛЮ

У статті досліджено сучасні підходи до класифікації об'єктів господарського контролю. Доведено, що об'єкт контролю слід розглядати як складне явище, що об'єктивно існує. Застосування системного підходу до розгляду сутності та подальшої класифікації об'єкта контролю, а саме – виділення ознак організаційно-правових і таких, що деталізують елементи господарської системи як складного об'єкта контролю, дало можливість удосконалити перелік об'єктів контролю на системних засадах, а також окреслити перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: господарський контроль, системний підхід до класифікації господарського контролю, організаційно-правові ознаки господарської системи, мікро- та макрорівні класифікації господарського контролю.

Постановка проблеми

Перманентність процесу становлення контролю як галузі наукових знань, так і практичної діяльності пояснюється перманентною зміною окремих аспектів системи господарювання відповідно до трансформації ринкових відносин, а також суттєвим розширенням господарських зв'язків. На даний час залишається дискусійною сутність терміна «об'єкт контролю», а формування науково обґрунтованої класифікації об'єктів контролю перебуває на початковій стадії.

Аналіз останніх публікацій

Зміст останніх публікацій [4; 6; 7; 8; 9], які було присвячено комплексному дослідженню теоретико-методологічних і практичних аспектів господарського контролю, а також його форм здійснення, свідчить про відмінності у поглядах на розкриття сутності контролю, що не дає змоги сформулювати узагальнене науково-світоглядне бачення сутності та складу об'єкта контролю. Це обумовлює застосування фрагментарного підходу до класифікації об'єктів господарського контролю.

Виділення невирішеної раніш частини загальної проблеми

У переважній більшості праць об'єкти контролю розглянуто як набір об'єктів пізнання, що характеризують предмет пізнання. Відповідно до такого підходу здійснено спроби систематизувати види об'єктів, що перебувають під контролем у процесі діяльності суб'єкта господарювання або під час розширеного відтворення

суспільно-необхідного продукту [2; 3; 4; 7]. Аналізуючи підходи, висвітлені в межах проблеми, яку досліджуємо, у підручнику М. Т. Білухи [2], можна дійти висновку, що єдиного об'єкта контролю не існує, а є певна множина об'єктів, які деталізують кожну стадію процесу розширеного відтворення суспільно-необхідного продукту, тобто предмет контролю. Домінування концепції щодо співвідношення предмета та об'єкта господарського контролю зумовило те, що у переважній більшості праць класифікації підлягає предмет контролю, в результаті чого одержано групи об'єктів контролю. При цьому не взято до уваги той факт, що об'єкт є реальністю, що об'єктивно існує, а предмет – властивістю об'єкта, яка може бути притаманна об'єкту дослідження. Погляд на співвідношення об'єкта та предмета контролю, що превалує у наукових колах, привів до класифікації об'єктів за ознаками:

- залежно від структури галузей економічної діяльності; залежно від рівня економічної діяльності; всередині підприємства [3];
- за сферами діяльності (у сфері промисловості, торговельної діяльності) [7];
- за стадіями відтворювального процесу; у контексті матеріального, соціального та організаційного аспектів [4];
- за характером створення (натуральні та штучні); залежно від ступеня складності (прості й складні) [2].

Чимало авторів наводять класифікації об'єктів контролю у контексті розгляду його видів. Зокрема, Н. В. Виговська та Л. В. Нападівська, виділяючи об'єкти внутрішнього контролю, за основу беруть класифікацію або об'єктів бухгалтерського обліку, або ж об'єктів і функцій

управління діяльністю суб'єкта господарювання [4, 8].

Щодо об'єктів державного контролю, то питання встановлення їх переліку та подальшої класифікації є більш складним. Так, на думку авторів праць, які опубліковано останнім часом, до таких об'єктів належать:

- операції з використанням природних ресурсів і захист навколишнього природного середовища; ключові галузі економіки; валютні операції; стан внутрішнього ринку, включаючи захист інтересів вітчизняних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках; операції з іноземними інвестиціями у важливих галузях економіки; грошова система й емісійний дохід; операції в галузі соціального захисту [4];
- виконання програм економічного і соціального розвитку країни, регіону; задоволення життєво важливих потреб людей; динаміка ціноутворення; кон'юнктура ринку; використання ресурсів країни, регіону й інші великомасштабні національні програми народногосподарського значення [5].

На рівні чинного законодавства, зокрема норм Господарського кодексу України, до об'єктів контролю з боку держави належать: збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин; фінансові, кредитні, податкові відносини та валютне регулювання; ціни й ціноутворення; монополізм і конкуренція; земельні, водні відносини та відносини у сфері лісового господарства; виробництво і праця; споживання; зовнішньоекономічна діяльність.

Мета

Мета нашого дослідження – вивчити підходи до класифікації об'єктів контролю, запропонувати власний підхід до розгляду об'єкта контролю як складного явища, що об'єктивно існує, та його класифікацію.

Виклад основного матеріалу

Переліку об'єктів як державного, так і внутрішнього контролю остаточно не визначено, а ознаки класифікації вимагають належного обґрунтування. У цілому погоджуючись із позицією щодо визначення об'єкта контролю як елемента системи контролю (яку висвітлено у монографіях І. К. Дрозд та В. О. Шевчука [6; 9]), а також враховуючи результати дослідження, викладені у праці С. В. Бардаша [1], вважаємо, що під об'єктом контролю слід розглядати функціонування господарської (економічної) системи. Існують різні підходи до його класифікації та виділення класифікаційних ознак. Зокрема,

виділяють такі ознаки, як: ключові сфери, що можуть бути виокремлені у структурі перехідного суспільства [9]; відносини власності [6, 9]. Однак класифікації, які подано у монографіях І. К. Дрозд та В. О. Шевчука [6; 9] носять загально-економічний характер і не сприяють комплексному розгляду особливостей контролю всіх елементів господарської системи як складного об'єкта.

З позиції розкриття теоретико-методологічних аспектів контролю його об'єкт слід розглядати як функціонування господарської системи на мікро- та макрорівнях. Основною функцією такої системи є господарювання. Господарська діяльність і господарювання не тотожні поняття. Зокрема, під господарською діяльністю слід розуміти діяльність суб'єктів господарювання, суть якої становлять відносини та процеси, спрямовані на її забезпечення, а також результати соціально-економічного характеру. Відповідно, під господарюванням слід розуміти діяльність і відносини, що обумовлюють і виникають унаслідок такої діяльності між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у цій сфері, у процесі розширеного відтворення суспільно-необхідного продукту.

Організація господарювання є системою заходів, спрямованих на раціональне поєднання в часі та просторі всіх елементів господарської системи відповідного рівня: економіки країни, господарської системи певного регіону, суб'єкта господарювання. До елементів такої системи слід відносити: учасників відносин у сфері господарювання; діяльність суб'єктів господарювання та господарче забезпечення власної діяльності інших учасників відносин у сфері господарювання; відносини, що виникають між учасниками; матеріально-технічну базу функціонування господарської системи. Відповідно до складу учасників відносин у сфері господарювання як елемента господарської системи мають належати: суб'єкти господарювання; споживачі; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. У межах даного дослідження нас цікавить перелік діяльності двох груп учасників відносин у сфері господарювання, а саме:

- 1) безпосередньо суб'єктів господарювання: господарських організацій – юридичних осіб (прибуткових і неприбуткових організацій); фізичних осіб, зареєстрованих як суб'єкти підприємницької діяльності; відокремлених

структурних підрозділів господарських організацій;
 2) інших учасників, що не є суб'єктами господарювання, проте здійснюють господарче забезпечення власної діяльності, а також тих учасників, які здійснюють стосовно суб'єктів господарювання управлінські, контрольні та деякі інші функції у межах відповідної господарської правосуб'єктності.

До відносин, що виникають у процесі господарювання та забезпечують проведення господарської діяльності, слід віднести ті, що складаються між їх учасниками у сфері господарювання (трудова, фінансова, кредитна, валютна, податкова, бюджетна, земельна, водна, зовнішньоекономічна), а також організаційно-виробничі та господарсько-виробничі. Зміст організаційно-господарських становитимуть відносини, що виникають між

суб'єктами організаційно-господарських повноважень і суб'єктами господарювання, а також суб'єктами господарювання з його структурними підрозділами у процесі управління господарською діяльністю. Відповідно зміст господарсько-виробничих становитимуть майнові та інші відносини, що складаються між суб'єктами господарювання, суб'єктом господарювання та його структурними підрозділами, а також структурними підрозділами суб'єкта господарювання під час безпосереднього здійснення господарської діяльності. Зазначена сукупність відносин у сфері господарювання та інститутів, що організують їх, утворюють єдину систему. Враховуючи викладені погляди на склад господарської системи як синтезованого об'єкта господарського контролю, а також погляди, висвітлені у низці праць, ми пропонуємо таку класифікацію (рис. 1).

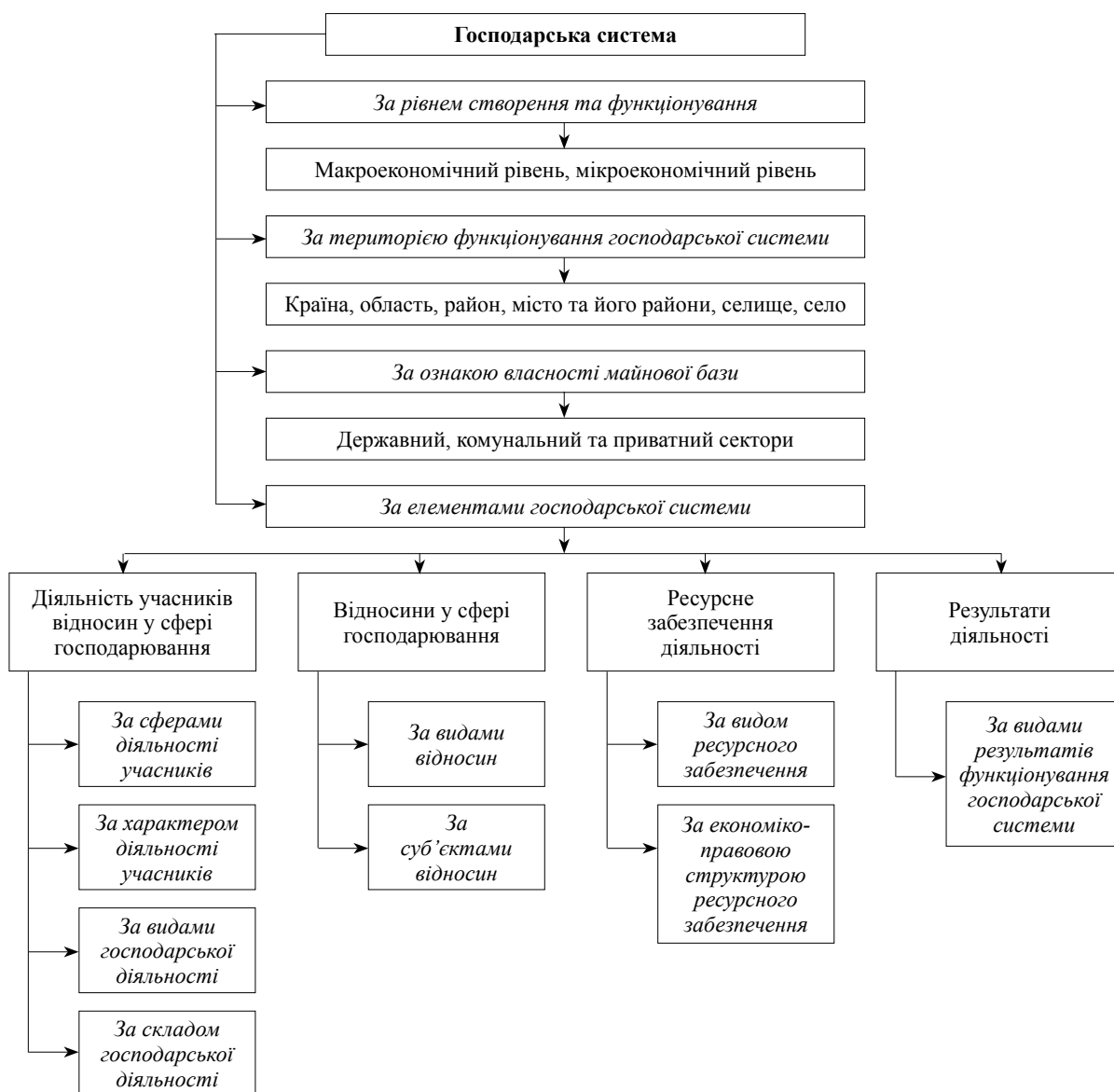

Рис. 1. Класифікація господарської системи як інтегрованого об'єкта господарського контролю

Зміст рисунка 1 слід доповнити розкриттям сутності об'єктів господарської системи за ознаками класифікації елементів такої системи.

За сферами діяльності учасників відносин у царині господарювання слід виділяти види економічної (господарської) діяльності згідно із Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД).

За характером діяльності учасників відносин у сфері господарювання треба розглядати господарську діяльність суб'єктів господарювання та господарче забезпечення інших учасників відносин у сфері господарювання.

За видами господарської діяльності необхідно розрізнити основну (операційну, інвестиційну, фінансову) та надзвичайну діяльність. Наведений поділ актуальний для господарської системи суб'єкта господарювання.

За складом діяльності у господарській системі мікрорівня варто виділяти процеси: постачання, виробництво, реалізацію – свідомі цілеспрямовані та погоджені дії центрів відповідальності. У складі господарської діяльності доцільно також розглядати події господарського життя, поява яких імовірна, зокрема: всихання, технологічні втрати тощо.

За видами відносин у сфері господарювання слід виділяти такі: організаційно-виробничі, господарсько-виробничі, трудові, фінансові, податкові, бюджетні, кредитні, валютні, земельні, водні, лісові.

За суб'єктами відносин у сфері господарювання необхідно розрізнити:

- відносини між іншими учасниками відносин у сфері господарювання;
- відносини між учасниками відносин у сфері господарювання;
- відносини між суб'єктами господарювання;
- відносини між структурними підрозділами суб'єкта господарювання (відносини між центрами відповідальності, у тому числі функціональними, виробничими підрозділами тощо);
- відносини між суб'єктом господарювання та його відокремленими підрозділами.

За видом ресурсного забезпечення господарської діяльності як елемента господарської системи ресурсне забезпечення доцільно виділяти: виробничі, технічні, технологічні, фінансові, трудові, бюджетні, кредитні, водні, лісові, земельні ресурси.

За економіко-правовою структурою ресурсного забезпечення господарської діяльності слід

розглядати: активи, власний капітал та забезпечення зобов'язань, зобов'язання суб'єкта господарювання.

За видами результатів функціонування господарської системи як умовно однорідного елемента господарської системи, що відіграє головну роль у визначенні її ефективності, варто виділяти:

- економічні результати (товари, роботи, послуги, готова продукція);
- екологічні результати (наслідки впливу на навколишнє середовище);
- соціальні результати (зайнятість населення, заробітна плата, соціальний захист працівників, пенсійне забезпечення);
- фінансові (прибуток, збитки, податки).

Усі ці види господарської системи, а також її елементи, виділені за ознаками, які наведено на рисунку 1, слід розглядати як об'єкти контролю.

Висновки

Дослідження сутності господарського контролю з урахуванням його поліморфності забезпечує розкриття сутності його об'єкта, а також науково обґрунтовану його класифікацію. Даним об'єктом у системі господарського контролю є функціонування господарської системи, яка є інтегровальним об'єктом контролю. Для того, щоб проаналізувати повноту та особливості методики контролю, його складові слід класифікувати за: рівнем створення та функціонування; адміністративно-територіальним функціонуванням; формою власності майнової бази (ресурсного забезпечення); елементами господарської системи.

Перспективи подальших досліджень

Запропонована класифікація господарської системи як складного об'єкта господарського контролю може бути застосована у подальших дослідженнях, зокрема:

- виявленні випадків дублювання та паралелізму контрольних дій суб'єктів контролю щодо об'єктів контролю задля їх попередження в майбутньому;
- виявленні окремих елементів господарської системи, які на даний час або майже ніхто не контролює, або ж контролюють на неналежному рівні, та пошуку напрямів удосконалення наявної системи державного контролю;
- удосконаленні організації функціонування системи державного контролю.

1. Бардаш С. В. Предмет і об'єкт контролю як галузі наукових знань та практичної діяльності: між категоріальні співвідношення й відмінності / С. В. Бардаш // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 6. – С. 55–61.

2. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту : Підручник / М. Т. Білуха. – К. : Вища школа, 1994. – 364 с.
3. Бутинець Ф. Ф., Бондар В. П., Виговська Н. Г., Петренко Н. І. Контроль і ревізія : Підручник для студентів вищих навчаль-

- них закладів спеціальності «Облік і аудит» / Ф. Ф. Бутинець, В. П. Бондар, Н. Г. Виговська, Н. І. Петренко / [За ред. проф. Ф. Ф. Бутиця]. – 4-е вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2006. – 560 с.
4. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні : теорія, методологія, організація : Монографія / Н. Г. Виговська. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 532 с.
 5. Дікань Л. В. Контроль і ревізія : Навчальний посібник / Л. В. Дікань. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 327 с.
 6. Дрозд І. К. Контроль економічних систем : Монографія / І. К. Дрозд. – К. : Імекс-ЛТД, 2004. – 312 с.
 7. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : Монографія / Є. В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
 8. Нападовська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці : Монографія / Л. В. Нападовська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 224 с.
 9. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології) : Монографія / В. О. Шевчук. – К. : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. – 370 с.

S. V. Bardash

THE APPLICATION OF THE SYSTEM APPROACH TO THE CONSIDERATION OF THE NATURE AND CLASSIFICATION OF THE ECONOMIC CONTROL OBJECT

The paper investigates current approaches to building a classification of economic control. It is proved that the object of control should be considered as a complex real phenomenon. Using a systematic approach to the consideration of the nature and further classification of control, namely the allocation of institutional and legal characteristics and attributes which details the elements of economic systems as complex control, allowed to improve the list of the control principles and outline prospects for further research.

Keywords: economic control, system approach for economic control classification, the organizational and legislative features of economic systems, micro and macro level of economic control.

УДК 658.1

Bazilinska O.

COST MANAGEMENT OF SMALL-SCALE COMPANIES

In the article the role of the Financial Management in the support of the steady development of the small business has been described. The differences between the small business companies and the big business structures has been shown. The author analyzed the management peculiarities of the small companies by the cost-benefits criteria.

Keywords: cost management, managing small companies, big and small companies, value criteria, investment companies.

Introduction

Due to the development of market relations in Ukraine, the importance of small-scale companies, which are very mobile and do not require solid primary investments, has been constantly increasing. In economically developed countries, small companies form over 50 % of grow domestic product, so their role in Ukrainian economy will continue to grow.

Currently, small companies have poor management quality. Business management according to cost criterion, which is commonly used by big companies, is not used by small companies. The purpose

of this work is to reveal the reasons of such situation and to find out if business management according to cost criterion is worth implementing within the small companies.

Literature review

Among foreign specialists that studied this problem are R. Breyli and S. Myers, A. Damodaran, E. Brigham and L. Gapenski, T. Coupland, F. Modigliani, M. Miller. Domestic researchers are Stupichevoy Y. G., Smorochinskiy K. A., Kundius V. A., Mendrul O. G. and others.